

Den Svenska tiden

Fram till mitten av 1100-talet var det geografiska område som i dag utgör Finland ett politiskt vakuum som intresserade såväl den västra grannen Sverige och den romersk-katolska kyrkan som den östra grannen Novgorod (Ryssland) och den grekisk-ortodoxa kyrkan. Sverige vann loppet; i freden mellan Sverige och Novgorod 1323 fick Novgorod endast den östra delen av Finland. På detta sätt anslöts västra och södra Finland till den västra kulturkretsen via Sverige, östra Finland dvs. Karelen, tillhörde däremot den rysk-bysantiska världen under en lång tid.

I det Finland som hamnat under svenskt herravälde slog den svenska rätts- och samhällsordningen rot. Till denna hörde inte feodalism. Den finska bonden var därför aldrig livegen utan bibehöll sin personliga frihet. Finlands viktigaste centrum var Åbo som grundlagts i mitten av 1200-talet; här fanns också en biskopsstol. År 1362 fick finländarna rätt att skicka representanter till kungavalet i Sverige och på 1500-talet utvidgades denna rätt till att också gälla riksdagen.

Åbo slott är Finlands äldsta medeltida slott. Byggnadsarbetena på slottet inleddes på 1200-talet och avslutades i slutet av 1500-talet.

Luthers reformation i början av 1500-talet spred sig till Sverige och Finland där den romersk-katolska kyrkan förlorade sina positioner till den lutherska läran. Reformationen innebar ett stort uppsving för den finskspråkiga kulturen. Finlands reformator och skaparen av det finska skriftspråket, Åbobiskopen Mikael Agricola (1510-1557) översatte Nya testamentet till finska 1548. Hela bibeln utkom på finska 1642.

Under stormaktstiden (1617-1721) bredde Sverige ut sig runt hela Östersjön och kunde till följd av Rysslands svaghet skjuta Finlands östgräns längre österut. Den svenska statsmaktens centralisering till Stockholm under 1600-talet ledde till att Finland knöts starkt till Sverige. Svenskar utsågs ofta till höga ämbeten i Finland, vilket likaså stärkte svenskheten.

Finland som ryskt storfurstendöme (1809-1917)

När Sveriges stormaktsställning rasade i början av 1700-talet, började det ryska trycket på Finland växa. I kriget mellan Sverige och Ryssland 1808-1809 erövrades Finland av Ryssland.

Under den svenska tiden hade Finland inte utgjort någon nationell helhet utan endast varit ett antal län. Alla trådar hade lett från Finland till rikets huvudstad Stockholm. Men då Finland anslöts till Ryssland 1809 blev landet ett autonomt storfurstendöme. Rysslands kejsare var storfurste av Finland och i Finland representerades han av en generalguvernör.

Finlands högsta förvaltningsorgan var senaten, vars medlemmar var finländare. De finska ärendena föredrogs för kejsaren av Finlands ministerstatssekreterare i S:t Petersburg. Detta innebar att förvaltningen i Finland stod direkt under kejsaren. De ryska myndigheterna kunde inte blanda sig i skötseln av Finlands ärenden.

På detta sätt uppkom staten Finland. Rysslands frisinna kejsare, Alexander I, storfurste av Finland 1809-1825, medgav nämligen en omfattande autonomi för Finland. Den lutherska kyrkan bevarade sin ställning i Finland och svenskan förblev landets officiella språk. Helsingfors utsågs till storfurstendömets huvudstad 1812 och universitetet, som hade grundats i Åbo 1640, flyttades till Helsingfors 1828.

Under den ryska tiden tog den finsknationella rörelsen fart. Finlands nationalepos Kalevala, som skapats av Elias Lönnrot (1802-1884), kom ut 1835. J.V. Snellman (1806-1881), som under kejsar Alexander II:s regeringstid 1855-1881 verkade som senator och professor vid Helsingfors universitet, strävade efter att förbättra finska språkets ställning och upphöja finskan till ett officiellt språk vid sidan av svenskan.

*Helsingfors
Universitetets
huvudbyggnad (1828-
32). Arkitekt Carl Ludvig
Engel.*

Språkmanifestet som utfärdades av Alexander II 1863 inledde den process som gjorde finskan till ett officiellt förvaltningsspråk. Trots att endast en sjundedel av Finlands befolkning talade svenska som sitt modersmål, kvarstod svenska språkets dominans ända fram till början av 1900-talet.

Finlands lantdag sammankallades 1863 efter en paus på mer än ett halvt sekel. Efter detta sammanträdde lantdagen regelbundet, och ett livligt lagstiftningsarbete inleddes i Finland. Genom värnpliktslagen 1878 fick Finland en egen armé.

Under Alexander III (1881-1894) och i synnerhet Nikolaj II (1894-1917) ökade de nationalistiska kretsarnas inflytande i Ryssland. Storfurstendömet Finland, som hörde till kejsardömet, hade redan länge retat ultranationalistiska ryssar på grund av dess omfattande privilegier. Finland var en stat i staten med en egen senat och en egen lantdag för de fyra stånden, en egen ämbetsmannakår, ett autonomt rättsväsen, en nationell armé, ett myntsystem (mark) och egna frimärken. Till råga på allt fanns det en officiell gräns mellan Finland och kejsardömet.

Utrotandet av den "finska separatismen" dvs. förryskningen av Finland, inleddes under den s.k. första förtrycksperioden (1899-1905) och fortsatte under den andra förtrycksperioden (1909-1917). Revolutionen i Ryssland 1905 innebar en kort andhämtningspaus för Finland. Landet fick en ny lantdagsordning 1906 vilken var den mest radikala i hela Europa. Finland ersatte i ett slag de fyra stånden med en enkammarlantdag som valdes med allmän och lika rösträtt. Finlands kvinnor var de första i Europa som fick rösträtt i parlamentsval.

Det självständiga Finland

Den 6 december 1917 godkände lantdagen självständighetsförklaringen som utarbetats under P.E. Svinhufvuds (1861-1944) ledning.

Vid ungefär samma tid hade klyftan mellan högern och vänstern blivit oöverkomlig. I slutet av januari 1918 gjorde vänstern en kupp och regeringen måste fly från Helsingfors. Det inbördeskrig som nu började slutade i maj med de av general Gustaf Mannerheim (1867-1951) ledda regeringstruppernas seger. Sommaren 1919 blev Finland officiellt en republik och till landets förste president valdes K.J. Ståhlberg (1865-1952).

Den självständiga republiken utvecklades snabbt på 1920-talet. Såren från inbördeskriget försökte man läka genom att ge socialdemokraterna regeringsansvar, de bildade en rent socialdemokratisk minoritetsregering 1926-1927. Lapporörelsen med förebilder i det fascistiska Italien krävde att kommunisternas aktiviteter skulle förbjudas, vilket genomfördes med de s.k. kommunistlagarna 1930. År 1932 försökte sig Lapporörelsen på beväpnad revolt mot regeringen men måste dra sig tillbaka.

Utrikespolitiken i Finland följde till en början den s.k. randstatspolitiken, vilket betydde samarbete med Estland, Lettland, Litauen och Polen. Men redan i början av 1920-talet blev Nationernas Förbund grundstenen i Finlands säkerhetspolitik. Då Nationernas Förbunds oförmåga att trygga världsfreden kom till synes på 1930-talet, godkände riksdagen 1935 en deklaration om Finlands nordiska inriktning.

I augusti 1939 ingick Tyskland och Sovjetunionen en nonaggressionspakt, i vars hemliga tilläggsprotokoll bl.a. Finland hänfördes till den sovjetiska intressesfären. Då Finland avvisade Sovjetunionens krav på militära baser på finskt territorium, sade Sovjetunionen upp nonaggressionsfördraget från 1932 och angrep Finland 30.11.1939. Vinterkriget slutade med freden i Moskva 13.3.1940. I freden fick Sovjetunionen bl. a. sydöstra Finland.

Med de vita uniformerna spöklikt skimrande mot snön orsakade de finländska skidtrupperna den ryska armén svåra förluster. Finlands överlevnad gentemot de överlägsna ryska styrkorna blev legendarisk över hela världen. Till åtskillnad från alla andra stater på den europeiska kontinenten som var inbegripna i andra världskriget ockuperades Finland aldrig av ett främmande lands styrkor.

Då Tyskland anfallit Sovjetunionen sommaren 1941, anslöt sig Finland till kriget som Tysklands bundsförvant. Det s.k. fortsättningskriget slutade med vapenstilleståndet i september 1944. Utöver de områden som gått förlorade 1940 avträdde Finland dessutom bl.a. Petsamo området vid Ishavskusten till Sovjetunionen. Stilleståndsfördragets villkor stadfästes i Parisfreden 1947.

I krigets slutskede hade marskalk Mannerheim valts till republikens president. Han efterträddes av J.K. Paasikivi (1870-1956), som önskade stabilisera förbindelserna med Sovjetunionen. Fördraget om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd ingicks mellan länderna 1948 och bildade grunden för den politik som går under namnet Paasikivilinjen. Finlands internationella ställning började stärkas. De olympiska spelen hölls i Helsingfors 1952, och 1955 blev Finland medlem såväl i Förenta Nationerna som Nordiska Rådet.

Urho Kekkonen, som valdes till republikens president 1956, strävade efter att öka Finlands utrikespolitiska svängrum inom en aktiv neutralitetspolitik. Detta kom till synes bl.a. i form av finländska initiativ, t.ex. konferensen om säkerhet och samarbete i Europa som anordnades i Helsingfors sommaren 1975.

Då Urho Kekkonen som lett Finland under ett kvartsekel avgick på grund av sjukdom, valdes Mauno Koivisto till ny president 1982.

I riksdagsvalet 1945 vann kommunisterna en storseger och satt med i regeringen, som de dock blev tvungna att lämna efter valnederlaget 1948. Efter detta utgjorde socialdemokraterna och agrarerna de viktigaste regeringspartierna fram till 1958 då socialdemokraterna måste lämna regeringssamarbetet till följd av Sovjetunionens misstro. Vänsterns seger i riksdagsvalet 1966 medförde att kommunisterna och socialdemokraterna återinträdde i regeringen. Däremot hamnade den politiska högern (Samlingspartiet) utanför regeringen för ett tjugotal år.

Våren 1987 inträffade en betydande förändring i regeringspolitiken då Samlingspartiet och socialdemokraterna bildade en majoritetsregering som innehade makten fram till 1991. Efter riksdagsvalet 1991 gick socialdemokraterna i opposition, och regeringsansvaret axlades av Samlingspartiet och Centern i Finland (f.d. agrarpartiet).

Denna av *Esko Aho* ledda regering satt vid makten fram till våren 1995. De radikala förändringar som inträffat i världspolitikerna under slutet av 1980-talet och den första åren av 1990-talet - tudelningen av Europa upphörde, det kommunistiska systemet rasade samman och Sovjetunionen upplöstes - avspeglade sig på Finland så att både den andliga atmosfären frigjordes och det utrikespolitiska spelrummet tilltog.

Finland blev fullvärdig medlem av EFTA år 1986 och slutligen även medlem i Europarådet år 1989. I september 1990 utfärdade regeringen en deklaration där det fastslogs att de bestämmelser i fredsfördraget i Paris (1947), som gällde försvarsmaktens mantal och materialmängder och som begränsade Finlands suveränitet, hade förlorat sin betydelse. Inom år 1991 ökade likaså trycket på att ändra vsb-pakten, men tanken förföll då Sovjetunionen i slutet av samma år upphörde att existera. Finland erkände Rysslands ställning som Sovjetunionens efterträdare och länderna ingick i januari 1992 ett avtal om goda grannförbindelser. Avtalet innefattade inga militära artiklar. Vid samma tillfälle bekräftade Finland och Ryssland att vsb-pakten upphört att gälla. Samtidigt förutsatte integrationsutvecklingen i Västeuropa en allt större aktivitet av Finland. EFTA och de europeiska gemenskaperna, dvs EG, undertecknade ett avtal om den europeiska ekonomiska sfären (EES) i maj 1992. EES-avtalet garanterade EFTA-länderna ett friare inträde till EG:s interna marknad.

I Finland betraktade man EES-avtalet som ett "slutgiltigt" mål, men efter att Sverige sommaren 1991 lämnat in en ansökan om medlemskap i EU och efter att Sovjetunionen kollapsat i slutet av året tog såväl behovet av som möjligheten till ett finländskt EU-medlemskap ett steg framåt. Finland lämnade in sin medlemsansökan till EG i mars 1992 och parlamentet i det som då redan var den europeiska unionen EU godkände ansökan i maj 1994. I den omröstning som arrangerades i Finland i oktober understödde 57 procent av finländarna en anslutning till EU och med rösterna 152-45 godkände riksdagen i november 1994 Finlands medlemskap i EU från och med början av år 1995. Två ting satte sin prägel på presidentvalet år 1994: president *Mauno Koivistos* med-delande om att han inte längre skulle kandidera och det faktum att presidentvalet för första gången skulle förrättas genom direkt folkval. Emedan ingen av kandidaterna fick absolut majoritet i den första valomgången, gick socialdemokraternas kandidat, statssekreteraren vid utrikesministeriet *Martti Ahtisaari* och svenska folkpartiets kandidat, försvarsminister *Elisabeth Rehn* vidare till den andra omgången i februari. Ahtisaari utgick som segrare med inmot 54 procent av rösterna och valdes till republikens tionde president.

I det riksdagsval som förrättades i början av år 1995 led Finlands center ett bittert nederlag och socialdemokraternas nyvalde ordförande *Paavo Lipponen* bildade en för Finlands historia unik regering med socialdemokraterna och nationella samlingspartiet som bas. Dessutom satt de gröna, vänsterförbundet och svenska folkpartiet i regeringen.

Lipponens "regnbågsregering" satt hela den fyraåriga valperioden ut. Till regeringens centrala uppgifter hörde att placera in Finland i Europeiska unionens strukturer, att föra ekonomin in i en tillväxtutveckling samt att minska på den stora arbetslösheten.

I valet år 1999 förstärktes riksdagens icke-socialistiska majoritet, när Nationella samlingspartiet och det i opposition varande partiet Finlands center båda fick klart ökat understöd. Det socialdemokratiska partiet led en förlust, men bevarade dock med sina 51 riksdagsledamöter ställningen som parlamentets största grupp. Valets resultat inverkade trots allt inte på på regeringsbasen, utan Paavo Lipponen bildade sin andra regering på samma grund som den första. Finlands center måste än en gång bli i opposition.

Den nya regeringens verksamhet präglades från första början av att Finland blev Europeiska unionens ordförandeland under andra hälften av år 1999.

I februari 2000 blev Tarja Halonen (socialdemokratiska partiet) som första kvinna vald till Finlands president. Den förra utrikesministern vann i en jämn slutkamp över centerns ordförande Esko Aho med 51.6 % mot 48.4 % av rösterna.